

SİNEMASAL ANLATININ ÖRNEKLERLE ANALİZİ: “FİLM ÇALIŞMALARI”

Hale YAYLALI*

Bir kitle iletişim aracı olarak sinemanın gelişimini genel hatlarıyla ele alan bir kitap *Film Çalışmaları*. Deniz Yengin ve Tamer Bayrak tarafından kaleme alınan kitap, sinema üzerine tarihsel ve kuramsal araştırmaların yanı sıra film analizlerini de içeren bir çalışma. Kitabın giriş kısmında; iletişim kavramı, iletişim süreci, bu süreç boyunca iletişimin yaşadığı değişim ve bilginin oluşum aşamaları ayrıntılı olarak inceleniyor. İletişimin gelişiminde, yaygınlaşmasında ve hızlanmasında teknik bilginin yardımıyla gelişen teknolojinin önemini vurgulayan Yengin ve Bayrak; teknolojik bir buluş olan sinemada kesintisiz bir etkileşim ortamı olan mekânın anlamını, modernizm ve postmodernizm bağlamında tartıştıklarını belirtiyorlar. Ünsal Oskay'ın “Modern toplumlarda fantezi kurabilme yeteneğinin bilinç sanayinin ve yaşama üslubunun etkisiyle sınırlandırılıp, çarpıtılıp, evcilleştirildiği” (1994: 13) saptamasından yola çıkan yazarlar, fantastik bir sinema örneği olarak “Yüzüklerin Efendisi Üçlemesi”nin filmsel anlatı yönünden ele alındığını, Türk sinemasında mekân ve mekânın diğer unsurlarla olan ilişkisinin ise “Yol” ve “Kış Uykusu” filmlerinin analiziyle incelendiğini ifade ediyorlar.

“Kitle İletişim Aracı Olarak Sinema ve Türk Sineması” başlıklı ilk bölümde, iletişim ve teknolojinin tarih boyunca yakın ilişkisi ele alınıyor. Kitle iletişim ortamları olgusuyla birlikte, görsel ve işitsel iletişim imkânı sunan sinemanın gelişim sürecinin diğer sanat dallarına göre çok daha hızlı gerçekleştiğini savlıyor yazarlar. Sinemanın ilk örneklerinde karakter ve tiplere oyunculuğuna rastlanmadığını, bu nedenle çekilen filmlerin günümüz sinema filmleri gibi ‘konulu’ olmaktan uzak olduklarını vurgulayan Yengin ve Bayrak; günlük hayatta sıklıkla karşılaşılabilecek insan tiplerinin yer aldığı bu filmleri, teknik açıdan da “basit” olarak niteliyor.

* Doktor Öğretim Üyesi, Üsküdar Üniversitesi, İletişim Fakültesi

Seyircilerin yoğun ilgisine de karşılık veren ‘öykülü film’, Georges Méliès gibi sinemacıların ‘bir sinema filminde kurmaca bir dünya yaratılabileceğini anlamlarıyla’ ortaya çıktı. Çünkü her ne kadar sinema Lumière Kardeşler’in hareketin perdeye yansıtılmasını sağlayan teknik başarılarıyla özdeşleşse de, öykülü filmin başlatıcısı Méliès, güncel olayları belgelemeyi yeğleyen Lumière’lerin aksine sinemada fantezi dünyalar kurguladı ve mizansenin sunduğu teknik olasılıkların yarattığı alanı deneyimledi. Yazarlara göre ise; sinema o günden bu yana teknik olarak gelişip değişse de, konu işleyişi bakımından değişmedi ve diğer önemli anlatı unsurlarıyla bir araya gelen karakter ve tiplene oyunculukları, bugün hâlâ bir sinema filmini tamamlayan önemli unsurlar olmayı sürdürüyor.

Sinemada anlatı, sinemasal tüm unsurların (karakter, tiplene, obje, ışık, renk, kostüm, mekân, kurgu, vb.) başarılı bir şekilde bir araya gelmesiyle ortaya çıkar. Bu öğelerin her biri kendi içinde bir tasarım sürecine tabi tutulur. Yazarlar kitapta sinemada anlatıyı, yaratım ve yapım süreçlerinin uyumuyla ilişkilendiriyor. Bu bağlamda ise; görsel ve işitsel tüm öğelerin doğru kullanımı, bu öğelerin teknikle harmanlanması, geliştirilen özgün sinemasal dil ve izleyiciyle kurulacak bağ, bir sinema filminin ortaya çıkması için en önemli yapı taşları konumunda yer alıyor. Bu nedenle sinemacılar yaratılarında, içinde buldukları toplumun sahip olduğu yerel kültürün kaçınılmaz etkisiyle, edindikleri enformasyonları özümsemenin ve izleyiciye aktarmanın yollarını arıyor.

Bu perspektifle ilk bölümde ayrıca, sinemayla Osmanlı İmparatorluğu’nun son zamanlarında tanışan Türk toplumunun kendi yaşamının yansımaları gördüğü bu kitle iletişim aracıyla kurduğu güçlü bağ ele alınıyor. Tüm dünyada olduğu gibi Türk sinemasının da kendine özgü bir şekilde gelişip topluma göre hareket ettiğini söyleyen yazarlar, toplumun yoğun film talebi nedeniyle Türk sinemasının ticari kaygıları daha derin yaşadığını saptıyor. Çünkü gün geçtikçe artan ilgi ve taleple birlikte Türk sineması kendi olanaklarını geliştiriyor, sinemasal anlatı da bu yapım ve yaratım süreçlerine koşut olarak gelişiyor.

Farklı zaman ve dönemlerde toplumların yaşadıkları ekonomik, toplumsal, siyasi ve askeri olaylar sinemacıları da etkiler; dolayısıyla sosyal yaşam, toplumların sinemasına yön verir ve bu bağlamda sinemada farklı akımlar ortaya çıkar. Yengin ve Bayrak bu akımların önemli bir bölümünün, sinemada mekâna da doğrudan etki eden, modernizm ve postmodernizm alt başlıkları olarak öne çıktıklarını ifade ediyor. Mimari olarak daha kesin çizgilerle ayrılan bu kavramlar, sinemada kurallar ve yaklaşımlar olarak farklılaşıyor; sinemacıların farklı arayışlarına konu olup, uygulanıyorlar.

Sinema filminin kurmaca dünyasını inandırıcı kılmak üzere senaryoya uygun olarak tasarlanan mekân, izleyiciye gerçek bir dünyamış gibi sunularak filmin inandırıcılığını artırır. Diğer tüm öğelerin tasarlanmasına doğrudan etki eden bu olgu, filmdeki sinemasal devamlılığı sağlar. Kurgu, renk, ışık ve karakterlerle olan ilişkisinin incelendiği eserde mekân olgusu, bir gereksinim için oluşturulan ve bir takım mesajlar içermekte olan herhangi bir yer olarak ele alınıyor. Açık ya da örtük bilgiler halinde, içindeki kişiler ya da nesnelere sürekli etkile-

şim içinde olan görsel detaylar mekânı anlamlandırıyor. Karakter tasarımı ise, mekân tasarımının sinemasal açıdan anlamlı kılınması için büyük önem taşıyor. Bu nedenle birinci bölümde sinemada mekân ve karakter ilişkisi ile birlikte Goffman, Bartle ile Campbell, Fletcher ve Greenhill'in karakter teorileri de inceleniyor.

"Filtmsel Anlatı Çözümlemesi" ve "Masalın Biçimbilimi", ikinci bölümün başlığını oluşturan film analiz yöntemleri. Bunlardan ilki; çekim özellikleri ve çerçeveleme, ışık kullanımı, renklendirme, iç ve dış mekânlar, giysiler, uzam, süre ve karakterin çözümlendiği "Filtmsel Anlatı Çözümlemesi". Diğeri ise Vladimir Propp'un *Masalın Biçimbilimi* adlı çalışmasında 'Rus Halk Masalları'ndan yola çıkarak bütün olağanüstü masalların kaynaklandığı temel yapıyı 31 işlev ve 7 kahraman eylemiyle saptadığı çözümleme yöntemi. Simten Gündeş'in 'Film Olgusu Çözümlemesi' ile Vladimir Propp'un *Masalın Biçimbilimi*'nde sunduğu masal çözümlemesini film anlatısına uygunlukları nedeniyle seçtiklerini söyleyen yazarlar, bu bölümde iki çözümleme yöntemini ayrıntılarıyla ele alıyor ve tüm bu bilgiler ışığında üçüncü ve dördüncü bölümlerde, üç ayrı filmin analizini gerçekleştiriyor.

Yengin ve Bayrak üçüncü bölümde, Altın Palmiye Ödülleri de kazanmış olan Yılmaz Güney'in "Yol" ve Nuri Bilge Ceylan'ın "Kış Uykusu" filmlerini, Türk sinemasının mekâna bakış açısının incelenmesi bağlamında ele alıyor. Türk sinemasında mekân ve mekânın diğeri unsurlarla ilişkisinin araştırıldığı "Yol" ve "Kış Uykusu" filmlerinin görsel açıdan zengin sahnelerinde yer alan mekânsal görsel göstergeler irdelenerek, eklektik bir yöntemle çözümleniyor. 'Mit' kavramı ve göstergebilimin unsurlarından yararlanan çözümlenmeler, temel olarak Roland Barthes'in 'Görsel Göstergeleri Çözümleme Metodu'na dayandırılıyor. Bu bağlamda tüm edebî metinlerin yanı sıra reklam ve sinema gibi alanların da incelenmesine olanak sağlayan göstergebilim açısından, sinema sanatında kullanılan tüm öğeler birer gösterge kabul ediliyor, mekân ise bu göstergelerin tamamını içinde barındıran ve tüm bilgilerin içinde harmanlandığı genel bir mesaj özelliği taşıyor. Bu perspektiften hareketle eklektik bir yöntemle yapılan çözümlenmelerde, "Yol" ve "Kış Uykusu" filmlerinde yönetmenlerce kullanılan mekânlar içerilerinde barındırdıkları bütün öğelerle inceleniyor; yönetmenlerin bu mekânları nasıl tasarladıkları, uyguladıkları ve onlara hangi anlamları yükledikleri araştırılıyor.

Geoffrey Nowell Smith'in (2003: 285) "Filtmsel gerçek doğadan derlenen gereç yardımıyla sinemanın olanaklarından yararlanarak kurulan gerçektir. Kullanılan gereçler ve başvuru yöntemleri, doğadaki gerçeğe uymasa bile sonuç yönünden izleyicide gerçek duygusu uyandıran, dolayısıyla da yanlış görüntüler yardımıyla yaratılan gerçektir..." saptamasına koşut bir biçimde, fantastik sinemanın örneği olarak ele alınan "Yüzüklerin Efendisi Üçlemesi" ise "Filtmsel Anlatı Çözümlemesi" ve "Masalın Biçimbilimi" yöntemleriyle dördüncü bölümde analiz ediliyor. Yunan söyleninden (mitolojisinden) yola çıkılarak, bu söylende yer alan "Altın Post" ile "Yüzüklerin Efendisi Üçlemesi" arasındaki

benzerlikler karşılaştırılıyor. Bir yolculuğun söz konusu olduğu belirtilen her iki masalda da, yolculukta bir nesnenin bir yerden bir yere götürülmesi ve bu süreçte birçok tehlike yaşanması söz konusu oluyor. Masal ile söylen arasındaki önemli benzerlikleri saptayan yazarlar, iki analiz yöntemini birleştirerek “Yüzüklerin Efendisi Üçlemesi”nin filmsel anlatı çözümlemesini gerçekleştiriyor. Çözümleme sürecinde üç filmde de yüzüğün görüldüğü kareler belirleniyor ve bu bağlamda filmin kimliği, öyküsü, filmsel olgu donanımı (çekim özellikleri-çerçeveleme, ışıklandırma, renklendirme, iç ve dış uzamlar, giysiler, bezem), filmsel anlatı çözümlemesi (uzam, zaman, kişi) ile destekleyici ve engelleyici kahramanların saptanması gerçekleştiriliyor.

Film Çalışmaları, sinemayla ilgili çalışma yapanlar için sinemasal anlatının unsurlarını göstergebilimsel film analizleriyle ortaya koyan işlevsel bir kaynak. Teknolojik gelişmelerin sonucunda doğan ve sanatsal bir ifade aracı olarak gelişen sinemayı iletişim-teknoloji bağıntısı açısından ele alan eser, sinemanın dünyada ve Türkiye’de kitle iletişim aracı olarak gelişimini tarihsel bir perspektifle inceliyor. Mekân kavramı modernizm ve postmodernizm bağlamında, sinemadaki yaratıcılar olan yönetmenlerin sinemasal anlatının unsurlarıyla (kamera hareketleri, kurgu teknikleri, oyun, karakter, renk, ışık, kostüm, mekân, vb.) tasarladıkları bir etkileşim ortamı olarak ele alınıyor; özellikleri ise bu unsurlarla ilişkileri üzerinden tanımlanıyor. “Filmsel Anlatı Çözümlemesi” ve “Masalın Biçimbilimi” çözümleme yöntemleriyle ilgili bilgi veren ve üç farklı filmin eklektik bir yaklaşımla yapılan çözümlemesini kapsayan bu çalışma, sinemasal anlatının daha iyi anlaşılabilmesi için alana yönelik araştırma yapanlara yol gösterici bir görev üstleniyor.

Kaynakça

- Oskay, Ü. (1994). *Popüler Kültür Açısından Çağdaş Fantazy*. İstanbul: Der Yayınları.
Smith, G. N. (2003). *Dünya Sinema Tarihi*. İstanbul: Kabcacı Yayınları.
Yengin, D. ve Bayrak, T. (2018). *Film Çalışmaları*. İstanbul: Der Yayınları.